

VIII. HET VERLANGEN NAAR NEUTRALITEIT.

Het is reeds een jaar later, voordat wij gegevens vinden over de pogingen, die Gertrud von Milendonck in het werk stelt om de zoo gewenschte neutraliteitsverklaring voor haar gebied te verkrijgen. Zoo wel mondeling als schriftelijk 1) roept zij tot dit doel de tusschenkomst van Verdugo in, die er immers steeds op uit is geweest, jegens haar verklaringen af te leggen van zijn bereidwilligheid om haar belangen na den dood van Jakob van Bronckhorst te bevorderen. Vrouwe Gertrud, „die door dezen oorlog noch groot voordeel noch welvaart geniet” en aan wie de bevelhebbers en de soldaten weinig gehoorzaamheid be- toonen, zooals zij zelf verklaart, acht het op deze gronden het beste, zich in neutraliteit te begeven, en verlangt, dat het vendel in naam en ten behoeve van haar zoon naar een ander garnizoen verlegd worde. Zelf weet zij niet goed, hoe zij zich in dezen tot Parma heeft te wenden, vandaar het verzoek tot bemiddeling, aan Verdugo gericht. Ook acht zij billijk, dat de Koning nu eindelijk de bezetting te Breedevoort voor zijn rekening neme. De waarheid is natuurlijk, dat zij niet veel kans van slagen bij Parma meent te hebben. Verdugo, te Ootmarsum, antwoordt zeer zakelijk; vooreerst, dat het vendel, voorzoover het in Breedevoort ligt, door hem zonder uitdrukkelijk bevel van Parma niet verplaatst kan worden; en vervolgens, dat zij te Anholt doen kan, wat zij wil, waarvoor hij bij den hertog dan ook voorspraak wil doen. Een verzoek om Marckeloeff tot bevelhebber van een nieuwe bezetting te Werth te verheffen, willigt Verdugo in, wanneer het tegenwoordige garnizoen van dat huis door den overste-luitenant Thiesseling — den vroegeren landdrost der Graafschap — weggenomen zal zijn 2). Het is wel duidelijk, dat de vesting Breedevoort in het Spaansche krijgsplan onmisbaar is; de kring moet in het Oosten gesloten blijven; zijns ondanks laat Verdugo aan de verzoekster thans reeds blijken, dat zij in dit opzicht het onmogelijke vraagt. Aan den bevelhebber te Breedevoort — vermoedelijk nog Oswald van den Boetzeler — schrijft hij dan ook, dat de toestand aldaar voorloopig dezelfde zal moeten blijven 3). Dit was in werkelijkheid ook in zooverre het geval,

1) 11 April en 2 Mei 1591, conc., Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

2) 16 April 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

3) 16 April 1591, copie, Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

dat de bezettingstroepen te Groenlo, staande onder bevel van de graven Johan en Joost van Limburg-Stirum en Bronckhorst, geweldtaden uitrichtten tegen de boeren, ditmaal voornamelijk in de buurschappen Huppel en Meddo onder Winterswijk. Gertrud klaagt; de graven betuigen hun leedwezen, maar er verandert niets, waarom de pandvrouwe zich rechtstreeks tot Verdugo wendt, hetgeen de genoemde commandanten geweldig kwalijk nemen. Ook daarna is het echter nog niet uit 1). Anderzijds klaagt de rentmeester van het ambt Bocholt over de strooptochten der tusschen Anholt en Breedevoort heen en weer gaande soldaten, waartegen de bevelen van Gertrud inderdaad vruchteloos blijven 2). Het voortduren van zulke moeilijkheden was een reden te meer om naar de neutraliteit te streven. Dringender werd de noodzakelijkheid daarvan, toen Zutphen en Deventer einde Mei 1591 in handen van de Staatschen geraakten en dezen dus in de gelegenheid waren naar het Oosten te trekken, tengevolge waarvan misschien Breedevoort het slagveld zou worden.

Hierdoor ontstond aan Duitsche zijde bij enkele heeren het plan, met de Staatschen te onderhandelen. Het zijn Johann Christoph von Willich, heer van Grondstein, die woont op het slot Hueth bij Bienen (Rees), gehuwd met een nicht van Gertrud en fungeerende als drost van de Hetter in Kleefsch en dienst; Maximiliaan de Hornes, heer van Lokeren, eveneens met Gertrud verwant; en een heer van Bylandt. Zij beroepen zich er op, dat hun diensten, bewezen aan den koning van Spanje, blijkbaar vergeten werden, ja, dat hun schaden, in die diensten geleden, niet eens vergoed werden en dat men daarom, nu de krijgskansen veranderden, goed zou doen, den raad van prins Maurits te volgen, die voor Gertrud inhield, dat zij neutraliteit bij de Generaliteit vroeg, waarvoor — zoo vleiden de heeren haar — zij dan meteen wel weder de beschikking over de nog steeds geconfiskeerde inkomsten van Baer en Lathum zou ontvangen 3).

Evenwel vraagt de pandvrouwe tezelfder tijd aan Parma te Roermond hulp tegen het mogelijke opdringen der Staatschen naar haar bezittingen 4), op welk bewijs van loyaliteit de hertog natuurlijk gunstig antwoordt 5). Wanneer zijn komst aangekondigd wordt, zenden de beambten der heerlijkheid eieren en gevogelte voor den maaltijd van ontvangst naar Anholt 6).

Zooals Gertrud later aan Verdugo schrijft: zij wil neutraliteit voor Anholt en Breedevoort tezamen en tegelijkertijd; niet voor Anholt alleen; en: den Koning wil zij blijven dienen; „en tout événement

1) Brieven van 27, 30 April, 1, 24 Mei, 16 Aug. 1591, Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

2) Gerhard Steck aan Gertrud, 5 Juli, 7 Aug. 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

3) Nota van Gertruds vertrouwensman Gottfried Broweiler, 11 Juni 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

4) Bijlage LV. 5) Bijlage LVI.

6) Rekenboek van Gertrud, begin Juli 1591, F. S.-S. Arch.

ne trouve convenir que mon fils quiteroit sa compagnie, mais que le service du Roy, commencé de son père, se contenue en son filz" 1). Dit standpunt blijft zij wezenlijk getrouw, al zijn de omstandigheden het ongunstig. Aan Spaansche zijde verliest men de schans bij Rees, Nymegen wordt bedreigd. Wellicht, dat Anholt nu niet meer vrij kan blijven. Haar broeder Johann von Milendonck raadt Gertrud daarom aan, de overtollige soldaten van het vendel naar Breedevoort te laten gaan en voor Anholts neutraliteit vervolgens met den vijand — zoo schrijft Johann — in overleg te treden 2). Door tusschenkomst van haar nicht Agnes, de gemalin van Maximiliaan de Hornes, tracht zij van dezen in dit opzicht iets te bereiken, maar Hornes is afwezig, naar Den Haag; en één ding is wel zeker: de Staten zullen in elk geval eischen, dat alle soldaten uit haar bezittingen weggaan en dat haar zoons den dienst des Konings verlaten 3).

Voordat iets van dit alles zijn beslag heeft gekregen, geraakte Anholt echter in Staatsche macht. De Engelsche kapitein Olipher Lambert nam het den 15den September, geholpen door verraders uit de bezetting, in. De graven der Bronckhorsten in de parochiekerk werden door de Engelsche soldaten opengebroken en de beenderen verbrand; den 26sten September werd ook het slot tot capitulatie gedwongen, nog voordat de Spaansche troepen uit Rijnberk — die zich klaarblijkelijk niet haastten — tot ontzet gekomen waren. Met Lambert sluit Gertrud een voorloopig verdrag van neutraliteit, waarbij zij verplicht wordt om de bezetting van haar slot op te heffen en z.g. neutrale troepen daarvoor in de plaats op te nemen. Maximiliaan de Hornes blijkt nu aan de zijde van Lambert te teekenen. Ondertusschen machtigen de Staten-Generaal de Geldersche regeering om met vrouwe Gertrud over de neutraliteitsverklaring te onderhandelen, maar daarbij als hoofdvoorwaarde te stellen het verdwijnen der Spaansche knechten uit Anholt zoowel als uit Breedevoort 4). Dit blijft natuurlijk voor de geplaagde pandvrouwe de groote moeilijkheid. Voor reizen naar Den Haag worden reeds gelden bestemd 5). Maar de zaak vordert niet: immers moet Parma goedvinden, dat Breedevoort ontruimd wordt 6). Voorloopig wordt Breedevoort gedwongen, ook de Anholtsche manschappen, die door Lambert weggezonden worden, met vrouwen en kinderen op te nemen, waartegen de burgers uit alle macht protesteerden 7). De Engelschen gaan echter weer niet uit Anholt, voordat

1) 13 Aug. 1591, conc., Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

2) Johann von Milendonck aan Gertrud; dez. aan Gerardi, 17 Aug. 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. VIII, F. S.-S. Arch.

3) Agnes von Milendonck (te Wageningen) aan Gertrud, 6 Sept. 1591, orig., Bronckh. Korresp., no. 23, F. S.-S. Arch.

4) Bijlage LVII.

5) Van Basten aan Gertrud, 2 Oct.; Mirbach aan Van Basten, Oct. 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

6) Bijlage LVIII.

7) Richter en keurnoten van Breedevoort aan Gertrud, 12 Oct. 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

Bredevoort van zijn bezetting verlost is; zoo wordt Gertrud geprest om dringend aan Verdugo om de beslissing te vragen 1), maar tot zoolang wenscht Thiesseling, dat Gisbert van Broickhuysen daar het commando met vaste hand voeren zal 2). Ook Groenlo blijft zich handhaven en Winterswijk moet op bevel van graaf Johan van Limburg-Stirum 12 wagens met rijshout voor de verschansingen leveren, ongerekend de schade door de soldaten nog steeds aan de boeren toegebracht, die zóó erg is, dat velen uit Meddo gevlucht zijn 3).

Van de zijde der Staten wordt de eisch, dat Bredevoort ontruimd moet worden, en wel binnen bepaalden tijd, telkens hernieuwd, naar gelang van de zijde van Anholt op bevrijding wordt aangedrongen 4). De mededeelingen van Hornes 5) en van Bylandt 6), hoe welgezind in toon ook, brengen wezenlijk de zaken niet verder, behalve dat zij nog laten blijken, hoe men den invloed van Gertrud wil trachten te gebruiken om het huis Werth — in Spaansche macht — weder vrij voor den graaf van Culemborg te krijgen; daarmede heeft zij echter niets te maken. Uitvoerig requesteert Gertrud nogmaals bij Mansfelt om de wegneming der Bredevoortsche soldaten, met opsomming van al haar grieven, maar Verdugo's krijgsmans-advies daarbij gevoegd blijft ongunstig luiden ten opzichte van deze zoo belangrijke vesting 7). Ondertusschen is Gerardi als gevolmachtigde van de vrouwe van Anholt voortdurend te Brussel om het contact met de regeering aldaar te bewaren. In de heerlijkheid zelve tracht kapitein Lambert hout voor zijn wachtposten te verkrijgen, maar daartoe zijn de inwoners der heerlijkheid niet verplicht 8); anderzijds verlangt Broickhuysen, commandant te Bredevoort, geldmiddelen, maar dat acht de pandvrouwe in strijd met de pandverschrijving en zij heeft althans de voldoening, dat Broickhuysen in geen geval haar ongenade wil opwekken 9). Er zijn in dezen tijd ook veel rondzwervende knechten, die in 's Konings dienst niet staan en die daarom uit Bredevoort geweed moeten worden 10); het kunnen spionnen van de tegenpartij wezen.

Een deel van het doel wordt toch bereikt; den 19den Maart 1592 komt Gertrud von Milendonck met haar gezin en goederen te Anholt in sauvegarde bij de Staten, tegen een maandelijks te storten con-

1) Bijlage LIX.

2) Thiesseling (te Rijnberk) aan Gertrud, 20 Oct. 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

3) Van Basten aan Gertrud, 21 Nov. 1591, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch. 4) Bijlage LX. 5) Bijlagen LXI en LXII.

6) Bijlage LXIII; Gertrud aan Bylandt, 18 Febr. 1592, conc.; vgl. Bylandt aan Gertrud, 7 Maart 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

7) Bijlage LXIV.

8) Raden van Gelre en Zutphen aan Lambert, met bijlage van „die schemele, verdorbene und gehorsame under- und ingesessene des Ampts Bredefort“, 19 Jan. 1592, Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

9) Broickhuysen aan Gertrud, 22 Jan., 19, 22, 24 April 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

10) Conc. z. adres, 2 Maart 1592, Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

tributie 1). Het gevolg is, dat Verdugo wel niet de slotbewoners, maar toch de burgers van Anholt, dat nog steeds door de Engelschen bezet gehouden wordt, als vijanden behandeld wil zien 2). Zonder genade gaan ook de Grolsche soldaten voort, vooral onder Winterswijk, de boeren te schatten, waartegen Johan van Limburg-Stirum weinig vermag of wil doen 3). Broickhuysen heeft bevel, om de vesting te versterken. Maar ook heeft Cigoigne weder opdracht om in Aalten en Winterswijk contributie voor Parma te innen 4). Er komt evenwel een gedeeltelijke wending ten goede in deze verwarring, als de nood tamelijk hoog is gestegen 5), doordat Verdugo nu de inwoners van Anholt, „daar zij buiten hun schuld door den vijand overvallen en nog steeds bezet zijn”, ook in sauvegarde neemt en zijn mannen verbiedt, hun schade te berokkenen of hen in het gebruik hunner goederen te belemmeren 6). Ten opzichte van Breedevoort blijft hij zijn standpunt handhaven, al erkent hij de pandrechten en pleit hij bij Mansfelt voor het behoud van deze 7). Verdugo's houding blijft zakelijk en eerlijk. Hij moet in September de bezetting van Breedevoort vermeerderen: troepen van Johan van Limburg-Stirum of andere kunnen komen, naar verkiezing 8). Niet zonder reden: uit Arnhem komt van Kanselier en Raden bericht, dat het Staatsche leger op komst is; en dat be tekent weder een conflict, want Gertrud zal nu moeten beslissen, of zij de Spaansche troepen zal „doen deslogeren”. Men is aan Nederlandsche zijde z.g. ingelicht, dat zij hiertoe de macht heeft 9). Dat moet, zooals wij weten, ontkend worden; het geschiedt dan ook niet.

Voor het overige blijft men in de oude moeilijkheden steken. Het grootste deel van de voor ons onderwerp belangrijke stukken uit het jaar 1593 zijn brieven van Gottfried Gerardi, den zaakwaarnemer der pandvrouwe te Brussel en Antwerpen, om bij Zijner Majesteits regeering te trachten gedaan te krijgen, dat, al komt de neutraliteitsverklaring dan niet, tenminste de contributie-invorderingen door Cigoigne — die een slecht bevelhebber schijnt te wezen — beëindigd worden; vervolgens, dat er toch in geen omstandigheden nog meer manschappen onder welk bevel ook, ruiters of voetknechten, in het geplaagde stadje, voor kort of voor lang, gelegerd worden; en ten slotte,

1) Bijlage LXV.

2) Broickhuysen aan Gertrud, 13 Mei 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch. en ben., aanm. 3.

3) Gertrud aan Verdugo, 8 Juni 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

4) Broickhuysen aan Gertrud, 22 Juni 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

5) Johann von Milendonck aan Gertrud, 18 Juli 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

6) Bijlage LXVI en brief, 31 Juli 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

7) Bijlagen LXVII en LXVIII.

8) Johan van Limburg-Bronckhorst (te Oldenzaal) aan Gertrud, 22 Sept. 1592, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

9) Kanselier en Raden aan Gertrud, 30 Sept.; Gertrud aan Raden van Staten, 14 Oct. 1592, Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.; bijlage LXIX.

dat in geen geval Thiesseling, dien wij boven 1) reeds hebben leeren kennen, en die een geweldig baatzuchtig „Streber” geacht moet worden, tot koninklijken gouverneur van Breedevoort wordt aangesteld, want dan is het met de vruchten van het pandbezit voorgoed uit. Ook Gertruds broeder, de heer von Milendonck, werkt in dezen zin, en wel bij Verdugo. Als een eeuwig onveranderlijke begeleidende ondertoon paart zich aan de mededeelingen over deze zaken het bericht, dat er wel steeds geld beloofd wordt voor soldij der Breedevoortsche bezetting, maar dat „niemand kan bevroeden, hoe moeilijk het is, aan het Hof geld voor den dag te brengen, dan degene, die het beproefd heeft”, en wel niet slechts tot betaling van soldij, maar zelfs voor gedane leveringen van huiden, enz. 2).

Eindelijk komt Gerardi onverrichter zake weer thuis, d. i. te Breedevoort, waar hij den overleden Palyck van Marckeloeff als drost opvolgt en terstond midden in de gewone zorgen komt te zitten. In en om Winterswijk halen de soldaten uit het Spaansche leger, dat voor Coevorden ligt in verband met Maurits' te verwachten tocht naar Groningen, al wat zij krijgen kunnen weg, zoodat men eigenlijk het geld in dat dorp niet bijeen kon brengen voor een zeer noodige reparatie aan kerk en toren 3). Met veel tact en niet dan ten koste van een goeden maaltijd, gelukt het den drost — die zich wel verontschuldigt, dat hij zijn ambtswerk dadelijk met iets dergelijks inzet — van de geërfden in het pandschap een klein bedrag van 200 thaler los te krijgen, dat de pandvrouwe noodig heeft om haar beide zoontjes naar Douai, waar immers ook hun vader schoolgelegen heeft 4), te laten gaan om Latijn en Fransch te leeren, „opdat zij later hun onderdanen in gerechtigheid zullen kunnen regeeren” 5). De armoede van het Anholtsche huis is wel zeer voelbaar. Eerst uit een schrijven van Gerardi van 15 September 1594 hooren wij, dat hij met de beide jongelieden op weg is, doch, te Keulen zijnde, beraamt, hen wegens den oorlogstoestand niet naar Douai, maar naar Pont-à-Mousson te brengen 6); 24 September bevindt hij zich nog te Keulen, 11 November d. a. v. is hij op den terugweg van Pont-à-Mousson weder te Rijnberk. In den volgenden winter brengen de burgers van Breedevoort nog eens een „geschenk” bijeen van 50 of 60 thaler, waarbij zij willen schrijven,

1) Boven, blz. 98.

2) Brieven van 12 Mrt., 24 April, 22 Mei, 12, 19, 26 Juni, 18, 24 Juli, 12 Aug., 20 Oct. 1593, orig., Bronckh. Korrespondenz, no. 28, F. S.-S. Arch. In denzelfden bundel nog een brief van Gerardi, van 7 Dec. 1592, waarin hij meldt, dat Parma, die 3 Dec. 1592, 's nachts tusschen 1 en 2 uur te Atrecht is gestorven, 3000 gulden bestemd had voor den jongen heer als bevelhebber van het vendel, welk bedrag echter slechts voor 2 maanden soldij toereikend zal zijn.

3) Hendrik van Basten aan Gertrud, 1 Nov. 1593, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

4) Boven, blz. 48, aanm. 2.

5) Gerardi aan Gertrud, 4 Nov. 1593, orig., Bronckh. Korrespondenz, no. 28, F. S.-S. Arch.

6) Aan Gertrud, orig., Bronckh. Korrespondenz, no. 28, F. S.-S. Arch.

dat de jonge heeren zich vooral ook oefenen moeten in het dansen, spelen op de luit en in het schermen. Maar een bedrag als het genoemde acht men nauwelijks een quitantie waard; en als het moeilijk blijkt te wezen, van Winterswijk en Aalten ook een bedrag los te krijgen, adviseert Gerardi, er niet te sterk op aan te dringen, „opdat niet door sommigen gezegd moge worden, dat de onderdanen uwe zoons in hun studietijd onderhouden hebben” 1).

In de regeering van de pandheerlijkheid doen zich enkele bijzonderheden voor. April 1594 sterft de voogd van Aalten, wiens post tijdelijk door Gerardi wordt waargenomen met de groote mildheid, de weduwe de inkomsten te laten 2). In Augustus daarop sterft Hendrik van Basten, voogd te Winterswijk, een ontwikkeld en buitengewoon geprezen ambtenaar, die Fransch en Latijn kende 3). Zijn dood is een groot verlies. De Dinxperlosche voogd, Herman Poelhuis, komt te Aalten, en een Anholter, Jan van Aecken te Dinxperlo. Nog in Juni had de pandvrouwe zelf ten huize van Van Basten te Winterswijk 5 dagen doorgebracht 4), maar de verhouding tusschen haar en de Winterswijksche bevolking laat toch te wenschen over. Want eenigen tijd na het overlijden van den voogd zijn er oproerige elementen, die zekeren Johan Rump of Romps in zijn plaats stellen. Ook de adellijken doen daaraan mede. Gerardi heeft de grootste moeite om aan de onregelmatigheden, die hieruit vooral op het punt der contributie voortkomen, paal en perk te stellen en wordt daarom door de pandvrouwe voorloopig tot voogd benoemd. De wanorde neemt echter toe en Gerardi wil trachten, de ontevreden alweer de studiekosten der jonge heeren gedurende eenigen tijd te laten betalen. Het gelukt hem, Rump te Bredevoort te vatten, waarna het dorp tot rust komt 5). Jacob Vockink is in December 1595 voogd. Wanneer de toestanden ten gevolge van den oorlog niet zoo onzeker en de menschen niet zoo berooid waren geweest, zou een dergelijke kleine revolutie niet voorgekomen zijn. Van de oorlogsellende 6) spreken wij nog.

Den 15den April 1593 stond Anholt in brand; en nog veel later hooren wij, dat deze stad slechts 50 bewoonbare huizen bezit, niet

1) Gerardi aan Gertrud, 15, 26, 30 Dec. 1593, orig., Bronckh. Korrespondenz, no. 28, F. S.-S. Arch.

2) Gerardi aan Gertrud, 17, 27 April, 27 Mei 1594, orig., Bronckh. Korrespondenz, no. 28, F. S.-S. Arch.

3) Gerardi aan Gertrud, 17 Aug. 1594, orig., Bronckh. Korrespondenz, no. 28, F. S.-S. Arch.

4) Rechnungsbuch van Gertrud, 1594, F. S.-S. Arch.

5) Gerardi aan Gertrud 10, 14, 15, 17, 22 Mrt., 1, 2 April 1595, orig., Bronckh. Korrespondenz, no. 28, F. S.-S. Arch.; vgl. Frederik, graaf van den Bergh aan Gertrud, 21 Sept. 1594, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

6) Als afzonderlijke staaltjes zijn te vermelden een uitvoerige klacht uit Ratum (Winterswijk), 12 Juni 1594 wegens plundering door soldaten uit Doetinchem, onderteekend door Arnt Bernynck, Hindrich ter Borch, Philips ter Ulewich, Bernt ter Stege, Jan ter Dunnewick en Hindrich Goskinck (namen, thans nog te Ratum bestaande), orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X; en een uit Dinxperlo wegens knevelarij door soldaten van den heer van Nyenoot, 24 Oct. 1595, orig., Akte Bredevoort, no. 11, F. S.-S. Arch.

meer dus dan Breedevoort. De bezetting bleef. Op het verzoek van Gertrud aan den Landdag te Zutphen om haar weg te nemen, had zij ten antwoord gekregen, dat de Landdag hierin niet te besluiten had, maar bovendien, dat men niet inzag, dat leden en vazallen van het vorstendom en graafschap — tot welke ook zij gerekend werd — als neutralen konden beschouwd worden. Wel kon zij de opheffing van de confiscatie harer goederen te Baer en Lathum verkrijgen, maar onder voorwaarde, dat zij hare tolheffing te Rijnberk zou laten varen, en niemand dan alleen de Landschap tusschen Doeburg en Bocholt tol zou heffen van de scheepvaart 1). Deze prijs was echter te hoog 2).

De weg naar de neutraliteit blijkt buitengewoon oneffen te zijn. Men tracht munt te slaan uit de verovering van Groningen door Maurits: de Koning zal geen prijs meer stellen op het behoud van Breedevoort. In dezen zin pleit Gerardi bij Verdugo, maar hij voegt er aan toe dat, als de Spaanschen neutraliteit zullen verleenen, de soldaten eerst betaald moeten worden, wil men ze uit de vesting kunnen krijgen en van de neutraliteit in werkelijkheid genieten 3). In Juli en September 1594 smeekte Gertrud zelve aan Herman graaf van den Bergh, koninklijk stadhouder en kapitein-generaal van Gelre en Zutphen 4), en aan Verdugo om bij Zijne Excellentie 5) in dezen haar voorspraak te zijn. Laatstgenoemde verklaarde, dat hij niet, door het ongevraagd te geven, zijn advies krachteloos meende te moeten maken, maar bovendien, „que viendra pardeçà en brief avec le secours pour la ville de Groningen (qui marche désjà) un autre supérieur, serois d'avis, qu'il vous pleust alors négotier cest affaire avec luy" 6) — een hoffelijke manier van afwijzen, zooals Gerardi terecht opmerkt 7). Hornes liet haar weten, dat zij van Staatsche zijde geen goeds te wachten had, als de toestand niet veranderde 8). Herman van den Bergh beloofde, moeite te doen bij het Hof 9), maar nu zag Gerardi wel in, dat men zeer veel tact moest gebruiken tegenover de Staten, die wellicht dadelijk

1) De Landdag aan Gertrud, 27 Mrt. 1593, gewaarm. copie, Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

2) Dr. A. Scheidt, Der Anholter Rhein- und Isselzoll bei Arnhem, Gelre XXVIII, 1925, blz. 8.

3) Begin Aug. komen uit Groningen aftrekkende Spaansche soldaten door de pandheerlijkheid onder Lockema, Gerardi aan Gertrud, 1 Juni en 7 Aug. 1594; orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch.

4) 6 Juli en 23 Sept., conc., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

5) 6 Juli en 23 Sept., conc., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

6) Verdugo aan Gertrud, 14 Juli en 17 Sept. copie, Kriegsakten no. 256, F. S.-S. Arch. Een andere copie zag ik van laatstgenoemden brief door de welwillendheid van Mr. A. P. van Schilfgaarde in het archief van het huis Bergh; deze copie moet bestemd zijn geweest voor Herman van den Bergh, aan wien Verdugo tevens (in geheimschrift) schrijft dat, wanneer ze neutraal is, er geen garantie zal zijn, dat de vrouwe van Anholt Breedevoort voor invallen kan bewaren; in denzelfden zin schrijft hij aan Son Altèze, hertog Ernst.

7) Gerardi aan Gertrud, orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch.

8) Bijlage LXX.

9) Gerardi aan Gertrud, 15 Sept. 1594, orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch., vgl. boven, blz. 85 aanm. 1.

zouden ingrijpen, als Breedevoort werkelijk door de Spaanschen verlaten werd 1). Gertruds broeder Johann beloofde, desnoods zelf voor haar naar Brussel te zullen reizen 2), maar hij achtte toch eigenlijk den tijd niet geschikt. Het bleek, dat Van den Bergh en Verdugo wezenlijk van meening waren, dat de Koning, wilde hij den oorlog op deze zijde van den Rijn niet beter voeren en doorzetten, gerust Breedevoort los kon laten 3). Maar zoodra gelijken een jaar later de plannen der Staatschen niet op een poging om Breedevoort te gaan nemen, of Van den Bergh dwingt de stad, een vendel onder hopman Adriaan van Rossum ter verdediging op te nemen, wat eerst op verzet van Gerardi stuit, maar toch niet tegen te houden is, hoe tyranniek men het ook vindt 4). Niet alleen dit, maar ook een buitengewone contributie van 3000 gulden eischte Van den Bergh van het ambt Breedevoort. En dit heeft automatisch ten gevolge, dat de Gedeputeerden van de Graafschap hetzelfde eischen — om het evenwicht te bewaren 5)! Succes heeft het streven naar neutraliteit dus noch bij de Staten, noch bij de Spaansche regeering: Breedevoort is voor beide partijen te begeerlijk, dan dat men van het bezit wil afzien door een neutraliteitsverklaring te geven.

Wij verwonderen ons derhalve niet, dat er in dezen tijd een regen van klachten is over de strooptochten, door de slecht betaalde bezettingen van Breedevoort en Werth in den omtrek ondernomen; klachten ook over gewelddadigheden van andere Spaansche benden, v.n.l. uit Grol, Breedevoort aangedaan; klachten ook over de kosten en voorschotten, die maar steeds voor vriend en vijand moeten worden opgebracht. Zoo ontvangt men te Anholt zelfs een vermaning van „die Luyden van Rekencamer uns heren des Coninx in Gelderlandt” te Roermond, wegens een aanval van Breedevoort uit op 's Konings huis in de Geldersche Weert 6); later een van de regeering te Kleef wegens wandaden o.a. in de Lymers 7). Herman van den Bergh — te Rijnberk gelegerd — is als stadhouder en kapitein-generaal steeds bereid, wettige bescherming aan vrouwe Gertrud te verleen: op Oudjaarsdag 1598 geeft hij een order af, waarbij exemplarische straf wordt aangekondigd aan alle koninklijke soldaten, die den onderdanen van de pandheerlijk-

1) Gerardi aan Gertrud, 24 Sept. 1594, orig., Bronckh. Korresp., en Gertrud aan Herman van Wittenhorst, heer van Sonsfeld, conc., 13 Juli 1595, en Jacob van Munster c.s. aan Gertrud, 22 Oct. (1594), orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

2) Gerardi aan Gertrud, 1 Dec. 1594, orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch.

3) Gerardi aan Gertrud, 23 Dec. 1594, orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch.

4) Herman van den Bergh aan Breedevoort, 10 Oct. 1595, copie, Kriegsakten no. 256, Bd. X; Gerardi aan Gertrud, 18 Oct. 6, 8 Nov. 1595, orig., Bronckh. Korresp.; Herman van den Bergh aan Gerardi 3 Nov. 1595, orig., ib., F. S.-S. Arch.; dit valt alzoo nog na den door Mondragon afgeslagen aanval van Maurits op Groenlo, Juli 1595.

5) Gedeputeerden der Graafschap aan den ontvanger Dunnewalt (Dunnewold), 4 Dec. 1595, copie; Jacob Vockinck, voogd te Winterswijk, aan Gertrud, 18 Dec. 1595, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

6) 2 Jan. 1593, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

7) 10 Oct. 1593, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

heid schade doen 1). Wel moet Gertrud zich dan toch terstond nog weer beklagen over met name genoemde soldaten te Grol, onder graaf Hendrik en Butbergen staande 2). Graaf Hendrik trekt echter zijn eischen betreffende de leverantie van paarden, hooi en stroo of geld niet in 3), en de officieren te Grol worden door Van Basten, die bij hen geweest is, als een dronken en onredelijke bende gequalificeerd. Dus gaat Gertrud door met requestreeren bij graaf Herman 4), en de vaandrig Oswald van den Boetzeler voelt zich te Breedevoort vrij machteloos 5); Gerardi begint te begrijpen, dat de jonge Spaanschgezinde graven in het geheel niet kunnen uitstaan, dat men zich over hen beklaagt 6): zoo maakt men den toestand slechts erger!

Dat blijkt vooral van Johan graaf van Limburg-Stirum en Bronckhorst, gouverneur van Groenlo, te gelden. Zijne en Butbergens soldaten plunderen onder Winterswijk en Aalten, maar graaf Johan wil — in tegenstelling met Hendrik van den Bergh — de klachten niet eens aanhooren. Gerardi overweegt, of het daarom niet het beste zal zijn, in zijn heerlijkheid Wisch ook maar eens „het moes en het spek uit den pot te halen”, te gaan plunderen 7). Aan Gertrud schrijft Johan, dat hij nergens van weet, later, dat zij overdrijft; met hem is niets aan te vangen, ook al doet hij soms kleine beloften 8). Daarom wendt Gertrud zich bij gelegenheid ook persoonlijk tot een Spaanschen kapitein, hoewel deze waarschijnlijk onder graaf Johan staat, omdat beider soldaten haar Dinxperloschen voogd ernstig mishandeld hebben, wat inderdaad een aantasten van hare souvereiniteit genoemd moet worden 9). Tegen zulk onrecht vermag zij ten slotte echter niets.

Omgekeerd klaagt de Munstersche regeering over invallen van Breedevoort uit onder Bocholt 10). Ook van Anholt uit, zegt het betreffende schrijven. In hoeverre dit juist is, zal moeilijk uit te maken zijn. Te Anholt lag immers Staatsche bezetting en wel onder Bernard Spaen. Maar deze bezetting doet weer zooveel kwaad onder Breedevoort zelf, dat ook de regeering te Arnhem daarover schrijven moet 11).

1) 31 Dec. 1593, gewaarm. copie, Kriegsakten no. 256, Bd. IX, F. S.-S. Arch.

2) Bijlagen LXXI en LXXII.

3) Gerardi aan Gertrud, 3 en 9 Mrt. 1594, orig., Bronckh. Korresp. no. 28; Van Basten aan Gertrud, 4 Mrt. 1594, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

4) Gertrud aan Herman van den Bergh, 21 Mei 1594, conc., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

5) Oswald van den Boetzeler aan Gertrud, 6 Juni 1594, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

6) Gerardi aan Gertrud, 24 Aug. 1594, orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch.

7) Gerardi aan Gertrud, 11 Juni 1594, orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch.

8) Johan van Limburg-Stirum aan Gertrud 19, 20 Juni 1594, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X; Gerardi aan Gertrud, 4, 26, 29 Aug., 8, 16 Dec. 1594, 17 Jan. 1595, orig., Bronckh. Korresp. no. 28, F. S.-S. Arch.

9) 29 Juni 1594, conc. en copie van verbaal, opgemaakt door het gericht te Breedevoort, 26 Juni 1594, Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

10) Stadhouders van Munster aan Gertrud, 22 Mrt. 1595 orig., Gertrud aan de stadhouders, 25 Mrt. 1595, conc., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

11) 27 Juni 1595, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

Schadelijk is, dat Butbergen, boven reeds eerder genoemd, telkens probeert, zich te Breedevoort te legeren; als hem dit niet gelukt, eischt hij contributies; wij zeiden reeds, dat Adriaan van Rossum er inderdaad kwam op bevel van Herman van den Bergh in 1595 en dan liggen er dus twee vendels in het plaatsje, slechts 50 vuurhaarden groot 1). Daarbij kwam op 18 Juni 1596 een harde plundering van Groenlo uit in de Winterswijkse buurschap Ratum. De pandvrouw maakt juist in dezen, overigens veel rustiger, tijd een bezoekreis met eenige familieleden, haar dochttertje en haar gevolg, naar Aalten, Winterswijk en Dinxperlo, waar men bij de voogden te gast is 2). Zij verneemt de klachten uit Ratum dus zelf — de strooptocht had plaats op 18 Juni en op dien dag toog zij naar Aalten — en bracht ze over aan Frederik, graaf van den Bergh, stadhouder van Friesland, te Lingen. Volkomen rust is er dus ook nu niet. Opmerkelijk is, dat alleen het dochttertje met eenig personeel een nacht te Breedevoort doorbrengt; de pandvrouw zelf bezoekt het soldatennest niet. Naar de verkrijging van neutraliteit schijnt geen weg te voeren 3).

1) Melchior Braun aan Gertrud, 19 Sept. 1595; Butbergen aan Gertrud, 21 Nov. 1595, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X; Gerardi aan Gertrud, 11 Nov. 1595, 10 Juni 1596, orig., Bronckh. Korresp., F. S.-S. Arch. 16 Oct. 1596 klaagt de voogd van Winterswijk bij Gertrud weder over een hevige plundering door de soldaten van Groenlo, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.

2) Rechnungsbuch van Gertrud, 1596; Gertrud aan de officieren te Grol, 18 Juni 1596, conc.; Jacob Vockinck aan Gertrud, 20 Juni 1596, orig., Kriegsakten no. 256, Bd. X, F. S.-S. Arch.; bijlagen LXXIII en LXXIV.

3) Een rapport van Bernard Spaen, dat neerkomt op een advies om Anholt los te laten, ingediend bij Gedeputeerden der Graafschap, vindt men hierachter in bijlage LXXV.